

Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо правового статусу тварин*

Анотація. В аналітичній записці здійснено аналіз існуючих концепцій щодо регулювання суспільних відносин стосовно поводження з тваринами та практики їх регламентації в державах Європейського Союзу.

Ключові слова: *правовий статус тварин, благополуччя тварин, відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, дикі тварини, домашні тварини.*

I. Вступна частина

Удосконалення правового статусу тварин у контексті посилення їхнього захисту з метою поглиблення гуманізації суспільства з погляду теорії права потребує, насамперед, визначеності в концептуальному питанні щодо юридичної кваліфікації тварини як правового явища, а саме: чи визнається тварина суб'єктом, носієм прав, чи вона є об'єктом права. Нині можемо спостерігати поширення ідей натуралістичного та філософського спрямування щодо визнання прав і свобод тварин, що кореспондує існуючій концепції прав тварин¹, витоки якої пов'язують, зокрема, із давньогрецькою та римською філософською думкою². Саме з наявністю суб'єктивних прав у сукупності з відповідними обов'язками юриспруденція пов'язує конструкцію «правовий статус»³, елементами (юридичними передумовами) якої є певні правові якості суб'єкта правовідносин (правоздатність і дієздатність). Отже, з погляду формальної логіки права тварина закономірно й обґрунтовано належить до об'єктів правового регулювання, щодо яких встановлюється відповідний правовий режим як особливий правовий порядок регулювання суспільних відносин у певній сфері або щодо певних об'єктів⁴. Водночас нині в умовах пріоритетів поглиблення гуманізації суспільства, у тому числі у питанні поводження з тваринами, прийнятною вважається концепція «благополуччя тварин», в основі якої лежить необхідність визнання потреб тварин жити в природних умовах та гідного ставлення до них з боку людей⁵.

Актуальність вдосконалення правового режиму тварин в Україні підтверджується напрямами проведених останнім часом наукових досліджень, зокрема дисертаційних: Устименко О.А. «Тварини як об'єкт права власності

¹ Єрмоленко В.М. Концепція прав тварин крізь призму критичного аналізу (The concept of animal rights through the lens of critical analysis). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 4. С. 255–266. URL: <https://visnyk.kh.ua/en/article/kontseptsiya-prav-tvarin-kriz-prizmu-kritichnogo-analizu>

² History of animal rights. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_animal_rights

³ Правовий статус. *Юридична енциклопедія* : в 6-ти томах. Ред.кол.: Ю.С.Шемшученко (гол.редкол.) та ін.. 1998. Т.5. П-С. 2023. 736 с. С.44

⁴ Правовий режим. *Юридична енциклопедія* : в 6-ти томах. Ред.кол.: Ю.С.Шемшученко (гол.редкол.) та ін.. 1998. Т.5: П-С. 2023. 736 с. С.44

⁵ Єрмоленко В.М. Концепція прав тварин крізь призму критичного аналізу (The concept of animal rights through the lens of critical analysis). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 4. С. 255–266. URL: <https://visnyk.kh.ua/en/article/kontseptsiya-prav-tvarin-kriz-prizmu-kritichnogo-analizu>

(цивільно-правовий аспект)» (2014), Луц Д.М. «Тварини як об'єкт цивільних правовідносин» (2015), Шуміло О.О. «Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами» (2016), Головка І.А. «Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами» (2010), Турська В.О. «Адміністративно-правове регулювання захисту тварин від жорстокого поводження» (2016), Берегеля І.М. «Адміністративно-правовий захист тварин від жорстокого поводження» (2018), Зубченко Н.І. «Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження» (2016).

В Україні правове регулювання суспільних відносин тварин ґрунтується на приписі статті 16 Конституції України, яким встановлено обов'язок держави по забезпеченню екологічної безпеки і підтриманню екологічної рівноваги, а також на загально визначених підходах щодо поводження з тваринами. Законодавча база включає положення Цивільного кодексу України⁶, згідно з якими тварини є особливим об'єктом прав, на яких поширюється особливий правовий режим (статті 180, 340–342), спеціальні закони України «Про тваринний світ»⁷, «Про захист тварин від жорстокого поводження»⁸, «Про Червону книгу України»⁹, «Про племінну справу у тваринництві»¹⁰, «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин»¹¹, «Про ветеринарну медицину»¹², «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин»¹³, «Про природно-заповідний фонд України»¹⁴, «Про мисливське господарство та полювання»¹⁵, «Про аквакультуру»¹⁶, «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону

⁶ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/find?text=%F2%E2%E0%F0%E8%ED#Text>

⁷ Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>

⁸ Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>

⁹ Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 № 3055-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>

¹⁰ Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15.12.1993 № 3691-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text>

¹¹ Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 04.06.2009 № 1445-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17#Text>

¹² Про ветеринарну медицину: Закон України від 04.02.2021 № 1206-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text>

¹³ Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин : Закон України від 18.05.2017 № 2042-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text>

¹⁴ Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12/find?text=%F2%E2%E0%F0%E8%ED#Text>

¹⁵ Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>

¹⁶ Про аквакультуру : Закон України від 18.09.2012 № 5293-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17#Text>

водних біоресурсів»¹⁷, «Про бджільництво»¹⁸, а також інші закони, наприклад, Закон України «Про Національну поліцію» (у частині визначення службових тварин (собаки, коні) як спеціальних засобів примусу – частини третя, четверта статті 42).

Частиною національного законодавства України згідно зі статтею 9 Конституції України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відповідно до частини другої статті 59 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹⁹, Україна взяла на себе зобов'язання з досягнення взаємного розуміння з Європейським Союзом (далі – ЄС) стосовно стандартів утримання та поводження з тваринами. Із метою імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу у 2021 році було внесено зміни до низки законодавчих актів України²⁰, зокрема посилено відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (за порушення встановленого правового режиму поводження з тваринами передбачена адміністративна (статті 85, 87, 88-1, 89, 107 Кодексу України про адміністративні правопорушення) та кримінальна (стаття 299 Кримінального кодексу України) відповідальність). Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (нині Міністерство економіки України) затверджено загальні Вимоги до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання²¹.

Для подальшого вдосконалення національного законодавства України щодо забезпечення благополуччя тварин становить інтерес вивчення досвіду держав ЄС у цій сфері²².

II. Основна частина

Беручи до уваги механізм правового регулювання в державах ЄС, що ґрунтується на *acquis communautaire*, норми якого у відповідних сферах для держав-членів мають пряму дію, та включає національне законодавство, що містить також

¹⁷ Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 08.07.2011 № 3677-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17?find=1&text=%D1%80%D0%B8%D0%B1%D0%B0#w1_25

¹⁸ Про бджільництво : Закон України від 22.02.2000 р. № 1492-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1492-14#Text>

¹⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/find?text=%F2%E2%E0F0%E8%ED#Text

²⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу : Закон України від 15.07.2021 № 1684-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1684-20#Text>

²¹ Про затвердження Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 08.02.2021 р. № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-21#Text>

²² ЄС пропонує оновити правила щодо благополуччя та транспортування собак і котів. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/952754.html>

особливості правового регулювання певних суспільних відносин відповідно до існуючих у суспільстві традицій, культури та практики, насамперед, доцільно окреслити систему законодавства ЄС щодо правового режиму тварин. Це законодавство включає договори між державами-членами ЄС і законодавчі акти, такі як постанови й директиви органів ЄС, що є обов'язковими до застосування або мають рекомендаційний характер, які в сукупності формують відповідний режим правового регулювання даної сфери суспільних відносин в ЄС.

Так, у рамках первинного (установчого) законодавства ЄС слід згадати Договір про заснування Європейської Спільноти (далі – Договір про заснування ЄС), до консолідованої версії якого включено Протокол № 33 про захист та добре ставлення до тварин від 2 жовтня 1997 року²³. Відповідно до норм статей 30 і 32 Договору про заснування ЄС та положень Протоколу тварини визначаються як продукти сільськогосподарського виробництва (продукти тваринництва), при цьому встановлена вимога до держав-членів ЄС повною мірою враховувати норми щодо доброго ставлення до тварин, водночас шануючи законодавчі та адміністративні положення і звичаї держав-членів. Отже, згідно зі змістом зазначених положень тварина розглядається як об'єкт цивільних правовідносин.

Частиною законодавства держав-членів ЄС є також міжнародні договори з цих питань, укладені ними в рамках договірному простору Ради Європи, наприклад, Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 року²⁴, Європейська конвенція про захист тварин, які утримуються для сільськогосподарських цілей (рамкова конвенція)²⁵, Європейська конвенція про захист хребетних тварин²⁶, які використовуються в експериментальних та інших наукових цілях, Європейська конвенція про захист тварин на забій²⁷, Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародного транспортування²⁸.

Особливості об'єкта правового регулювання зумовлюють потребу визначення поняття «тварина». Його базове дефінітивне визначення, похідні від нього та пов'язані термінологічні категорії містяться у статті 4 Регламенту (ЄС) 2016/429 Європейського Парламенту та Ради від 9 березня 2016 року про

²³ Treaty establishing the European Community (Consolidated version 2002). 13.12.1968. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12002E%2FTXT>; Протокол про захист та добре ставлення до тварин від 2 жовтня 1997 року (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) : Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями станом на 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_644#Text

²⁴ Європейська конвенція Ради Європи про захист домашніх тварин від 13.11.1987. (ратифіковано Законом України № 578-VII (578-18) від 18.09.2013). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text

²⁵ European Convention for the protection of animals kept for farming purposes. 17.11.1978. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A21978A1117%2801%29>

²⁶ European Convention for the protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes. 24.08.1999. P. 0031 – 0037. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A21999A0824%2801%29>

²⁷ European Convention for the protection of animals for slaughter. 02.06.1988. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A21988A0602%2804%29>

²⁸ European Convention for the Protection of Animals during International Transport (revised). 13.07.2004. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22004A0713%2801%29>

трансмисивні хвороби тварин та про внесення змін і скасування певних актів у сфері охорони здоров'я тварин («Закон про здоров'я тварин»)²⁹. Зокрема, визначено поняття «наземні тварини», «водні тварини», «утримувані тварини», «тварини аквакультури», «дикі тварини», «домашня птиця», «домашня тварина» тощо.

З урахуванням особливостей поводження з тваринами законодавство держав-членів у рамках ЄС у сфері забезпечення добробуту тварин пропонується умовно поділяти за об'єктом правового захисту тварин на акти щодо поводження³⁰ із:

а) дикими тваринами: Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі 1979 р.³¹; Регламент Комісії (ЄС) № 865/2006 від 4 травня 2006 року, що встановлює детальні правила щодо виконання Регламенту Ради (ЄС) № 338/97 про захист видів дикої фауни та флори шляхом регулювання торгівлі ними³²;

б) домашніми тваринами: Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 р.³³, Регламент № 998/2003 Європейського Парламенту та Ради про вимоги стосовно стану здоров'я тварин, що застосовуються при некомерційному перевезенні домашніх тварин³⁴; Регламент № 576/2013 Європейського Парламенту та Ради щодо некомерційного переміщення домашніх тварин³⁵;

в) тваринами, яких використовують у галузі сільського господарства: Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародного транспортування 1968 р. (переглянута)³⁶, Європейська конвенція про захист тварин, які утримуються для сільськогосподарських цілей (що утримуються на фермах) 1976 р.³⁷; Європейська конвенція про захист тварин, призначених на забій 1979 р.³⁸;

²⁹ Regulation (EU) 2016/429 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on transmissible animal diseases and amending and repealing certain acts in the area of animal health ('Animal Health Law'). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/429/oj>

³⁰ Шуміло О.О. Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами. Дис. на здобуття наук. ступ. к.ю.н. 12.00.08. С. 115. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13754/1/Shymilo_diss_2016.pdf

³¹ Конвенція Ради Європи про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979. (Україна приєдналася із застереженнями : Закон № 436/96-ВР (436/96-ВР) від 29.10.1996). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text

³² Commission Regulation (EC) No 865/2006 of 4 May 2006 laying down detailed rules concerning the implementation of Council Regulation (EC) No 338/97 on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade therein. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32006R0865>

³³ Європейська конвенція Ради Європи про захист домашніх тварин від 13.11.1987. (ратифіковано Законом України № 578-VII. (578-18) від 18.09.2013). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text

³⁴ Regulation (EC) No 998/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the animal health requirements applicable to the non-commercial movement of pet animals and amending Council Directive 92/65/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32003R0998>

³⁵ Regulation (EU) No 576/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on the non-commercial movement of pet animals and repealing Regulation (EC) No 998/2003 Text with EEA relevance. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/576/oj>

³⁶ European Convention for the Protection of Animals during International Transport (revised). An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22004A0713%2801%29>

³⁷ European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (ETS No. 087). URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=087>

³⁸ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter. URL: <https://rm.coe.int/1680077d98>

Регламент Ради (ЄС) № 1099/2009 від 24 вересня 2009 року про захист тварин під час умертвіння³⁹; Директива 98/58/ЄС щодо захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей 1998 р.⁴⁰;

г) тваринами, експлуатованими у сфері дозвілля: Регламент Європейської Комісії № 1739/2005 про вимоги стосовно стану здоров'я циркових тварин під час перевезення між державами-членами⁴¹, Директива Ради Європи 1999/22/ЄС про утримання диких тварин у зоопарках⁴²;

г) тваринами, яких використовують у межах проведення наукових та промислових дослідів: Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей 1986 р.⁴³; Директива Ради Європи 2010/63/ЄС про захист тварин, використовуваних у наукових цілях⁴⁴; Рекомендація Європейської Комісії про настанови щодо приміщень та піклування про тварин, які використовуються для експериментальних та інших наукових цілей 2007 р.⁴⁵ тощо.

Отже, правовий режим охорони тварин в ЄС охоплює в поєднанні кілька основних правових контекстів: гуманітарний (гуманне поводження з тваринами), екологічний (забезпечення екологічної безпеки, додержання екологічної рівноваги та збереження біорізноманіття, охорона здоров'я), економічний (раціональний розвиток тваринницьких секторів сільського господарства та аквакультури, продовольча безпека, розвиток внутрішнього ринку ЄС). Очевидно, що питання гуманного ставлення до тварин має розглядатися в усіх контекстах і сферах діяльності людини щодо поводження з тваринами як домашніми, такими, що утримуються, так і дикими. Утім, найбільш чутливим сегментом у цій сфері, у контексті гуманізації суспільства, є утримання та захист домашніх тварин.

На рівні ЄС важливим документом, що визначає основні принципи та правила щодо утримання тварин, їх розведення, дресирування, встановлює відповідні обмеження (зокрема, вікові щодо придбання домашніх тварин) та обов'язки щодо

³⁹ Регламент Ради (ЄС) № 1099/2009 від 24 вересня 2009 року про захист тварин під час умертвіння. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_028-09#Text

⁴⁰ Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058#:~:text=Members%20States%20shall%20ensure%20that,in%20accordance%20with%20established%20experience>

⁴¹ Commission regulation (EC) No 1739/2005 of 21 October 2005 laying down animal health requirements for the movement of circus animals between Member States. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:279:0047:0062:EN:PDF>

⁴² Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999 relating to the keeping of wild animals in zoos. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31999L0022>

⁴³ Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 18.03.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_137#Text

⁴⁴ Directive 2010/63/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 22 September 2010 on the protection of animals used for scientific purposes. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:276:0033:0079:en:PDF>

⁴⁵ COMMISSION RECOMMENDATION of 18 June 2007 on guidelines for the accommodation and care of animals used for experimental and other scientific purposes (notified under document number C(2007) 2525). An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:197:0001:0089:EN:PDF>

власників / утримувачів тварин, є Європейська конвенція про захист домашніх тварин⁴⁶. Як вказано у преамбулі цієї Конвенції, людина має моральне зобов'язання поважати всіх живих істот і пам'ятати про те, що домашні тварини мають особливі стосунки з людиною. Частиною першою статті 1 Конвенції визначено: «під домашньою твариною мається на увазі будь-яка тварина, яку утримує чи збирається утримувати людина, зокрема у своїй оселі для власного задоволення й товариства». Водночас Конвенція поширюється на безпритульних тварин. Відповідно до частини п'ятої статті 1 під безпритульною твариною мається на увазі домашня тварина, яка або не має притулку, або знаходиться за межами оселі свого власника чи хазяїна й не перебуває під контролем чи безпосереднім наглядом будь-якого власника чи хазяїна. Конвенція зобов'язує кожну державу-члена вжити необхідних заходів для її реалізації стосовно як домашніх тварин, які утримуються фізичною або юридичною особою в будь-якій оселі чи в будь-якому господарстві для торгівлі, розведення та утримання для комерційних цілей, а також у притулках для тварин, а також безпритульних тварин (частина перша статті 2).

Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, у частині другій статті 1 поняття «тварина» (якщо не встановлено інше) визначає як будь-яку живу хребетну тварину, що не належить до людського роду, включаючи непаразитуючі та/або відтворюючі личинкові форми, за винятком інших зародкових чи ембріональних форм; «призначена для використання» – означає тварину, що розводиться або утримується з метою продажу, володіння або використання у будь-якій дослідній або іншій науковій процедурі.

Наведені конвенційні положення засвідчують визнання речово-правового змісту та характеру правовідносин щодо поводження з тваринами.

Національні особливості поводження та ставлення до тварин можуть втілюватися в правовому регулюванні на законодавчому та адміністративному рівнях, зокрема щодо правил утримання та догляду за тваринами, їх реєстрації та контролю за їх утриманням, характеру відповідальності за порушення таких правил, а також у національних звичаях, у тому числі релігійних ритуалах, культурних традиціях тощо.

На основі аналізу практики правового регулювання державами-членами ЄС суспільних відносин поводження з тваринами розглянемо загальні підходи стосовно регламентації цих питань на національних рівнях відповідно до забезпечення єдності правового режиму тварин в ЄС, простежимо спільні тенденції розвитку й визначимо національні особливості регулювання в цій сфері, зокрема спрямовані на гуманізацію суспільства у відносинах із тваринами.

Естонія

⁴⁶ Європейська конвенція про захист домашніх тварин від 13.11.1987 р., ратифікована Законом N 578-VII від 18.09.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text

У розвиток конституційних положень, згідно з якими кожен зобов'язаний берегти життєве і природне середовище і відшкодовувати шкоду, яку він заподіяв довкіллю (§53 Конституції Естонської Республіки⁴⁷), правовий режим охорони тварин закріплений у законодавстві Естонії. Основу системи спеціального законодавства складають закони Естонії «Про захист тварин»⁴⁸, «Про охорону і використання тварин»⁴⁹, «Про профілактику та боротьбу з інфекційними хворобами»⁵⁰, а також відповідні положення Закону Естонії «Про адміністративну процедуру»⁵¹. Загальні питання правового режиму тварин урегульовані відповідними положеннями Закону Естонії «Про Загальну частину Цивільного кодексу»⁵² (далі – Кодекс).

У § 2 Закону «Про захист тварин» поняття «тварина» визначено як ссавець, птах, рептилія, амфібія, риба або безхребетна тварина; «сільськогосподарською твариною» є тварина, яку утримують і розводять з метою виробництва продукції тваринництва; «домашня тварина» – це тварина, яку утримують для особистої розваги або призначена для утримання з цією метою. Положення щодо домашніх тварин також застосовуються до тварин, навчених виконувати спеціальні завдання, наприклад, тих, що використовуються особами із суттєвими пошкодженнями чи із втратою зору, поліцією чи службами порятунку. Приписами § 3 цього Закону визначено, що утримувачем тварини є особа, яка є власником тварини або яка утримує тварину на підставі договору оренди чи інших правовідносин із власником тварини. Встановлено обов'язки утримувача щодо забезпечення природних потреб тварини відповідно до виду та віку, наприклад, належною кількістю корму та питної води; технічного обслуговування; відповідного мікроклімату і простору, що задовольняють специфічні потреби відповідного виду тварин у пересуванні; інших необхідних для здоров'я та благополуччя тварини потреб. У сфері тваринництва встановлено заборону використовувати інструменти та обладнання, які можуть травмувати тварину. Вимоги щодо утримання сільськогосподарських тварин та рибництва (у тому числі певної групи або виду) встановлюються Урядом Естонської Республіки або уповноваженим міністром.

Водночас даним Законом урегульовано певні особливості у сфері захисту тварини. Так, відповідно до § 5 Закону бездомні тварини, які не мають власника, або такі, що втекли від власника / утримувача (далі – бродячі тварини), повинні бути відловлені та повернуті власнику або для них повинен бути знайдений новий власник. У разі, якщо неможливо встановити власника безпритульної тварини або

⁴⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus rahvahääletusel vastu võetud 28.06.1992. RT 1992, 26, 349. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>

⁴⁸ Loomakaitseseadus vastu võetud 13.12.2000. RT I 2001, 3, 4. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/752070>

⁴⁹ Loomastiku kaitse ja kasutamise seadus vastu võetud 18.11.1998. RT I 1998, 107, 1763. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/192123>

⁵⁰ Nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seadus vastu võetud 12.02.2003. RT I 2003, 26, 160. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/101072020009>

⁵¹ Haldusmenetluse seadus vastu võetud 06.06.2001. RT I 2001, 58, 354. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023031>

⁵² Tsiviilseadustiku üldosa seadus vastu võetud 27.03.2002. RT I 2002, 35, 216. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122010012>

знайти для неї нового власника, тварина підлягає евтаназії відповідно до цього Закону. Між початком пошуку власника тварини та проведенням евтаназії має пройти не менше двох тижнів, протягом яких тварина повинна належним чином утримуватися та, за необхідності, отримувати лікування. На виконання положень Закону «Про захист тварин» Урядом Естонської Республіки встановлено Порядок відлову, утримання безпритульних тварин, а також умертвіння безпритульних тварин⁵³ та наділено відповідними функціями органи місцевого самоврядування.

Згідно з нормою § 6 Закону «Про захист тварин» чисельність видів тварин, які вільно мешкають у природі, може бути обмежена в порядку, передбаченому Законом Естонії «Про охорону і використання тварин». Відповідними положеннями Закону Естонії «Про охорону і використання тварин» урегульовано сферу охорони та використання фауни та контроль за тваринами, які вільно живуть у природі, з метою захисту здоров'я та власності людей.

Так, відповідно до частин першої та третьої § 2 Закону Естонії «Про охорону і використання тварин» дика природа є відновлюваним природним ресурсом, який охороняється в загальних інтересах. При цьому особа може заволодіти або володіти тваринами, які вільно мешкають у природі, лише в порядку, встановленому законом.

Як визначено § 4 Закону «Про охорону і використання тварин» тварини, що вільно мешкають у природі, використовуються в контексті права на полювання, рибальство, освітню дослідницьку діяльність тощо в порядку, встановленому законом.

Відповідно до § 48 Кодексу визначено, що об'єктами в цивільно-правових відносинах є речі, права та інші блага, які можуть бути об'єктом права, а відповідно до частин першої та другої § 49 цього Кодексу річчю є фізичний об'єкт. Однак положення, що застосовуються до речей, застосовуються також і до тварин, якщо законом не передбачено інше.

Латвія

У Конституції Латвії⁵⁴ обов'язок кожного піклуватися про спільне благо суспільства, ставлячись відповідально до інших, майбутніх поколінь, зокрема до навколишнього середовища та природи, визначено у преамбулі. Законодавчою основою регулювання суспільних відносин щодо поводження з тваринами в Латвії є закони «Про захист тварин»⁵⁵, «Про цивільне право»⁵⁶.

Володільницька концепція, що лежить в основі регулювання речових прав (статті 875, 876 Закону «Про цивільне право»), поширюється також на правовідносини щодо тварин, водночас визначено особливості в частині

⁵³ Hulkuvate loomade püüdmise, pidamise ja nende omaniku kindlakstegemise ning hulkuvate loomade hukkamise kord vastu võetud 16.04.2002 nr 130. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/95217>

⁵⁴ Latvijas Republikas Satversme Latvijas Satversmes Sapulces 1922. gada 15. februāra kopsēdē pieņemta. Likumi. URL: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

⁵⁵ Dzīvnieku aizsardzības likums. Pieņemts: 09.12.1999. URL: <https://likumi.lv/ta/id/14940-dzivnieku-aizsardzibas-likums>

⁵⁶ LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMS. Civillikums. Pieņemts: 28.01.1937. Likumi. URL: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums>

встановлення меж правомочностей володільця тварини, наприклад, «охоронця дому», а також набуття прав на безхазяйну / бездоглядну тварину. Зокрема, передбачено, що володіння «охоронцями дому» закінчується, коли вони загубилися і ніколи не повернуться; щодо диких тварин – коли вони втікають від господаря, щодо домашніх – коли вони відмовляються від звички повертатися додому (стаття 899). Загальні правила щодо набуття права на безхазяйну річ (стаття 931) поширюються також на тварин, зокрема диких.

Відповідно до норм статей 932, 933 Закону «Про цивільне право» тварини, які ще перебувають у природному дикому стані, стають власністю того, хто їх виловлює або вбиває, якщо інше не встановлено законом. Спіймана дика тварина, якщо вона знову повернеться на волю, знову визнається безхазяйною твариною, але тільки в тому випадку, коли вона повністю зникне з поля зору власника. Дикі тварини, яких після вилову приручають і які звикають до певного місця, залишаються, навіть якщо вони блукали б вільно, власністю того, хто їх зловив. Варто звернути увагу на окремі посилання у згаданому Законі на норми законодавства ЄС, зокрема щодо питань безпеки перевезення тварин у межах держав-членів ЄС, визначення поняття «притулку для тварин» тощо.

Законом Латвії «Про захист тварин» визначено види тварин із відповідною класифікацією, серед них – дикі тварини та тварини, розведені в неволі, що, своєю чергою, поділяються на види за характером їх використання, наприклад, тварини для мисливських цілей, сільськогосподарські тварини; свійські (кімнатні) тварини; спортивні, робочі та розважальні тварини; піддослідні тварини; тварини, які утримуються в зоопарку; тварини диких видів, які утримуються в зареєстрованому місці утримання тварин диких видів (стаття 3).

Закон ґрунтується на концепції речових прав щодо тварин (стаття 1) та визначає суб'єктів цивільно-правових і господарських правовідносин у сфері поводження з тваринами, як-от: власник тварини – юридична або фізична особа, якій належить тварина; утримувач тварини – особа, у володінні та під опікою якої перебуває тварина. Встановлено, що власник тварини володіє нею відповідно до норм Цивільного кодексу, крім випадків, що передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами (стаття 5). Визначено обов'язки, які покладаються на власника, серед них:

1) піклуватися про здоров'я, благополуччя тварини та використовувати її відповідно до виду, віку та фізіології;

2) дбати про прихильне ставлення населення до тварини, яка перебуває у його власності;

3) стежити, щоб тварина не турбувала і не створювала небезпеки людям чи іншим тваринам;

4) не допускати неконтрольованого розмноження тварини тощо.

Особливістю правового визначення безпритульної тварини, якою вважається тварина (крім дикої), залишена без притулку та догляду чи нагляду власника (стаття 8 Закону «Про захист тварин»), є те, що до таких тварин не віднесено

стерилізовану кішку / ката, яка перебуває в місті чи сільській місцевості поблизу житлових будинків. Правове регулювання сфери добробуту тварин покладено на місцеві муніципалітети Латвії, рішення та розпорядження яких є обов'язковими до виконання. Зокрема, муніципалітет організовує відлов бродячих або безпорадних тварин.

Литва

Конституцією Литовської Республіки⁵⁷ визначено обов'язок держави дбати про охорону навколишнього природного середовища, тваринного і рослинного світу, окремих природних об'єктів та особливо цінних територій, забезпечувати помірне використання, відновлення і збагачення природних ресурсів (стаття 54). Водночас установлено заборону знищувати землю, її надра, води, забруднювати води і повітря, спричиняти радіаційний вплив на довкілля, збіднювати рослинний і тваринний світ.

Нормативне регулювання в цій сфері передбачено законами Литви «Про добробут та захист тварин»⁵⁸, «Про тваринний світ»⁵⁹, «Про охоронювані території Литовської Республіки»⁶⁰, «Про охорону навколишнього середовища Литовської Республіки»⁶¹, «Про сільське господарство, харчову промисловість і розвиток села»⁶², «Про полювання»⁶³ та Цивільним кодексом Литовської Республіки⁶⁴, на реалізацію яких ухвалюються підзаконні акти, наприклад, Правила користування тваринним світом⁶⁵.

Нормами Цивільного кодексу Литви тварин визначено об'єктами цивільних прав із відповідним ототожненням їх із річчю. Так, згідно з пунктами 6 та 7 його статті 4.47 підставою набуття права власності на тварин, серед іншого, може бути привласнення диких тварин, бездоглядних і бродячих домашніх тварин, а згідно з приписами статті 4.41 про дотримання власником тварини вимог законів та інших правових актів, що регулюють охорону тварин та їх утримання. Встановлено також окремі вимоги щодо поведіння з бездоглядними та бродячими домашніми

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. Referendume. URL: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>

⁵⁸ Lietuvos Respublikos gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas (Žin., 1997, Nr. 108-2728; 2012, Nr. 122-6126). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.46424/asr>

⁵⁹ Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas. 06.11.1997. VIII-498. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.46542?jfwid=bkaxmssb>

⁶⁰ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. 09.11.1993. I-301. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.5627?faces-redirect=true>

⁶¹ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. 21.01.1992. I-2223. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.2493?faces-redirect=true>

⁶² Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas. 25.06.2002. IX-987. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.171174?faces-redirect=true>

⁶³ Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymas. 20.06.2002. IX-966. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.169653?jfwid=-fxdp7xtn>

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. 18.07.2000. VIII-1864. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>

⁶⁵ Dėl Laukinių gyvūnų naudojimo taisyklių patvirtinimo. LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTRAS. 01.08.2023. D1-262. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9dc7db6030a211eea0b6cad9848a9596?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=93d7bf05-7289-4ef5-9b17-82ced394625a>

тваринами (зокрема, щодо зобов'язання вживати заходів пошуку власника поліцією або муніципальним органом та дотримуватися при цьому ветеринарних правил), випадки переходу або втрати права власності на тварину / права на утримання тварини тощо.

Законом Литви «Про добробут і захист тварин» встановлено добробут та захист тварин, у т.ч. з урахуванням норм міжнародних договорів та імплементації актів законодавства ЄС до національного законодавства.

Спеціальним законодавчим актом у цій сфері є Закон Литви «Про тваринний світ». Ним визначено поняття «тваринний світ» – сукупність диких тварин, що живуть на волі і утримуються в неволі; «одомашнена тварина» – тварина, яка в процесі селекційного розведення набула генетичних змін, що змінили її зовнішній вигляд, фізіологію та поведінку; інші похідні дефініції (стаття 2).

Відповідно до Закону Литви «Про полювання» під мисливськими тваринами слід розуміти диких тварин, які класифікуються як мисливські тварини в правилах полювання на території Литовської Республіки (частина сьома статті 2).

Бельгія

У контексті визначення цілей загальної політики Бельгії частиною другою статті 7 Конституції Королівства Бельгії встановлено, що, виконуючи свої відповідні повноваження, федеральна земля, громади та регіони забезпечують захист і благополуччя тварин як живих істот.

Особливості правового регулювання сфери поводження з тваринами в Бельгії обумовлені державним та адміністративно-територіальним устроєм держави. Так, основними нормативно-правовими актами у сфері захисту тварин є: Федеральний Закон «Про захист і добробут тварин»⁶⁶ (однак, деякі положення Закону не є чинними в регіоні Валлонія); Королівський указ, що регулює склад і функціонування Ради захисту тварин⁶⁷; Королівський указ, що встановлює список ссавців не для виробничих цілей, які можуть утримуватися⁶⁸; Королівський указ про заборону деяких експериментів на тваринах⁶⁹; Розпорядження Уряду Брюссельського столичного регіону, що регулює склад і роботу Брюссельської ради з питань захисту тварин⁷⁰ тощо.

Водночас загальні питання правового режиму тварин на рівні федерального законодавства врегульовано Цивільним кодексом Бельгії⁷¹, згідно з яким тварина

⁶⁶ Loi relative à la protection et au bien-être des animaux. Conseil d'Etat. M.B. du 03/12/1986, p. 16382. Numac : 1986016195. Service fédéral de justice publique. URL: <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1986/08/14/1986016195/justel>

⁶⁷ Arrêté royal réglant la composition et le fonctionnement du Conseil du Bien-être des animaux. 15 July 2008. LEX-FAOC093568. Base de données FAOLEX. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/fr/c/LEX-FAOC093568>

⁶⁸ Arrêté du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale réglant la composition et le fonctionnement du Conseil bruxellois du Bien-être animal. 04 May 2016. LEX-FAOC157548. Base de données FAOLEX. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/fr/c/LEX-FAOC090952>

⁶⁹ Arrêté royal portant interdiction de certaines expériences sur animaux. 04 August 2009. LEX-FAOC031069. Base de données FAOLEX. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/fr/c/LEX-FAOC090952>

⁷⁰ Arrêté du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale réglant la composition et le fonctionnement du Conseil bruxellois du Bien-être animal. 04 May 2016. LEX-FAOC157548. Base de données FAOLEX. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/fr/c/LEX-FAOC157548>

⁷¹ Code Civil & Ancien Code Civil. Portail du Droit BELGE. URL: <https://www.droitbelge.be/codes.asp#civ>

ототожнюється з річчю та визначається об'єктом цивільних прав. Кодексом також встановлюються особливості, зокрема, у його статті 3.38 Розділу II серед ознак для товарів і речей визначено, що речі – природні чи штучні, тілесні чи нематеріальні, відрізняються від тварин. Статтею 3.39 Кодексу визначено поняття «тварини», згідно з яким тварини є розумними істотами й мають біологічні потреби.

Федеральним Законом «Про захист і добробут тварин» регулюється діяльність державних, муніципальних та недержавних закладів тримання тварин залежно від регіону їх місцезнаходження (Фландрія, Брюссельський столичний регіон). Тобто особливості застосування положень даного Закону визначаються для кожного з регіонів Бельгії окремо. Водночас встановлено, що окремі повноваження щодо захисту тварин можуть визначатися владою кожного з регіонів самостійно. Наприклад, відповідно до норм § 1 статті 9 згаданого Закону будь-яка особа у Фландрії, яка надала притулок безпритульній, загубленій або покинутій тварині, зобов'язана звернутися до муніципальної адміністрації регіону та повідомити про місце, де тварина була знайдена, або кому вона належить, при цьому регулювання таких правовідносин здійснюється за правилами переходу речового права на тварину.

Франція

Відповідно до статті 34 Конституції Французької Республіки⁷² збереження навколишнього середовища визначено одним з основних конституційних принципів. Це положення слугує конституційною засадою національного природоохоронного законодавства, у тому числі законодавства щодо тваринного світу.

Основними законодавчими актами у сфері захисту тварин та визначення їх правового становища є закони Французької Республіки «Про охорону природи»⁷³, «Про добробут і захист тварин» (проти жорстокого поводження з тваринами)⁷⁴, Цивільний кодекс Франції⁷⁵, Кодекс сільськогосподарський і морського рибальства⁷⁶.

Слід відзначити, що уряд держави приділяє належну увагу забезпеченню добробуту тварин. Так, на офіційному вебсайті Міністерства сільськогосподарства та продовольчого суверенітету Франції наголошується на визнанні п'яти індивідуальних фундаментальних свобод тварин⁷⁷.

Цивільний кодекс Франції визначає тварин (худобу) об'єктом цивільних прав, ототожнюючи їх із річчю, зі встановленням відповідного регулювання щодо

⁷² Constitution du 4 octobre 1958. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356/>

⁷³ Loi n° 76-629 du 10 juillet 1976 relative à la protection de la nature. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006068553>

⁷⁴ Loi française contre la cruauté envers les animaux n°2021-1539 du 30 novembre 2021. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000044387560>

⁷⁵ Code civil. Vigueur version au 05 juillet 2024. En vigueur depuis le 21 mars 1804. Legifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

⁷⁶ Code rural et de la pêche maritime. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006152208>

⁷⁷ Le bien-être animal, qu'est-ce que c'est ? Ministère de l'Agriculture et de la Souveraineté alimentaire. 24 mai 2023. Legifrance. URL: <https://agriculture.gouv.fr/le-bien-etre-animal-quest-ce-que-cest>

речових прав, визначеного у Книзі II «Майно та різні зміни права власності» та Книзі III «Способи придбання власності» (Глава IV).

У частині першій статті 1 Закону «Про охорону природи» наголошується на тому, що захист природних просторів і ландшафтів, збереження видів тварин і рослин, підтримка біологічної рівноваги, в якій вони беруть участь, і захист природних ресурсів від усіх причин деградації, які їм загрожують, становлять загальний суспільний інтерес.

Закон «Про добробут і захист тварин» спрямований на протидію жорстокому поводженню з тваринами та зміцнення зв'язку між тваринами та людьми. Метою прийняття Закону є вдосконалення вимог щодо утримання домашніх тварин, зокрема коней; посилення санкцій проти жорстокого поводження з тваринами; скасування комерційного утримання тварин дикої природи, зокрема для циркової діяльності, шоу, у тому числі пересувних закладів (ця заборона набуде чинності з 2028 року), акваріумів (встановлено заборону утримувати в неволі або розводити в неволі відповідні зразки китоподібних, що набуде чинності у 2026 році).

У Кодексі сільськогосподарському і морського рибальства положення про захист тварин включено до Розділу IV. Згідно з його приписами будь-яка тварина, будучи розумною істотою, має бути поміщена власником в умови, сумісні з біологічними ознаками її виду (стаття L 214-1); передбачений адміністративний контроль щодо закладів, відкритих для використання тварин (стаття L 214-2); встановлено заборону жорстокого поводження з домашніми тваринами, а також з дикими тваринами, прирученими або утримуваними в неволі (стаття L 214-3). Статтею L 214-6 надано термінологічні дефініції для цілей Кодексу, зокрема: «домашня тварина», «притулок для тварин», «розведення (собак/кішок)», «продаж (домашньої тварини)»; «прийомна сім'я (для домашньої тварини)».

Із метою захисту тварин Кодексом встановлено низку заборон, зокрема: заборона на продаж домашніх тварин у мережі Internet (частина VI статті L 214-8), виняток запроваджено для осіб, які здійснюють професійну діяльність у цій сфері (статті L 214-6-2 та L 214-6-3); заборона катання на поні, що розуміється як облаштування атракціону, де передбачається катання верхи на будь-якому типі таких коней за допомогою обертового нерухомого кріплення, що позбавляє тварину свободи пересування (стаття L 214-10-1). Розділом IV Кодексу встановлено також вимоги та умови надання дозволів на транспортування живих тварин, що має здійснюватися відповідно до Регламенту Ради (ЄС) № 1/2005 від 22 грудня 2004 року про захист тварин під час транспортування та інших актів законодавства ЄС.

У 2020 році урядом Франції у партнерстві з асоціаціями захисту тварин і ветеринарними організаціями було запроваджено Національний план покращення добробуту домашніх тварин⁷⁸. Як зазначено в повідомленні Міністерства сільського

⁷⁸ Plan national pour améliorer le bien-être des animaux de compagnie. Ministre de l'Agriculture et de la Souveraineté alimentaire. URL: <https://agriculture.gouv.fr/bien-etre-animal-lancement-du-plan-national-pour-ameliorer-le-bien-etre-des-animaux-de-compagnie>

господарства та продовольчого суверенітету Франції⁷⁹, Національний план має на меті повну підтримку поточних і майбутніх питань: попередження та боротьба з відмовою від домашніх тварин; покращення управління бродяжництвом собак і котів; профілактика та боротьба з жорстоким поведінням із домашніми тваринами. Для реалізації положень Національного плану та за ініціативи Уряду було створено Національний моніторинговий комітет, який об'єднав чотири міністерства, за участі професійних фахівців від громадянського суспільства. Напрями діяльності в цьому Плані виходять за межі звичайних громадських заходів у питаннях добробуту тварин і включають прийняття нормативних актів і перевірку їх належного застосування. Тобто, що План пропонує більш широкий підхід, інтегруючи, зокрема, інформацію та обізнаність через, наприклад, застосування поняття «відповідальний процес придбання», спрямований на те, щоб широка громадськість зрозуміла, що означає тримання тварини вдома. У більш широкому розумінні цей План має на меті підняти фундаментальне питання про становище та роль тварин у суспільстві.

Італія у 2022 році системно оновила законодавство щодо здоров'я та добробуту тварин. Так, у лютому 2022 року парламент Італії схвалив внесення змін до Конституції Італії⁸⁰, зокрема її статті 9, згідно з якими на Республіку покладено завдання охорони навколишнього середовища, біорізноманіття та екосистем (у тому числі, в інтересах майбутніх поколінь); закони держави регулюють методи та форми захисту тварин. Вперше захист тварин згадується в конституційному тексті, і, що важливо, положення про захист міститься в частині, присвяченій «основоположним принципам». Водночас статтею 41 Конституції встановлено, що приватна господарська ініціатива є вільною. Однак дана конституційна гарантія не може бути реалізована всупереч суспільній користі або таким чином, щоб завдавати шкоди безпеці, свободі, людській гідності, здоров'ю чи навколишньому середовищу.

Такий підхід сприймається суспільством як крок уперед відповідно до досвіду інших держав ЄС (і за його межами), а також до законодавства ЄС. Вважається, що концептуальне розмежування між захистом тварин і навколишнього середовища / біорізноманіття повністю відповідає тексту статті 13 Договору про функціонування Європейського Союзу. Ця стаття запроваджена разом із Лісабонською реформою і вимагає від держав-членів та Союзу повною мірою

⁷⁹ Marc Fesneau. Ministre de l'Agriculture et de la Souveraineté alimentaire Bien-être animal : lancement du plan national pour améliorer le bien-être des animaux de compagnie. 22 mai 2024. Ministère de l'Agriculture et de la Souveraineté alimentaire. URL: <https://agriculture.gouv.fr/bien-etre-animal-lancement-du-plan-national-pour-ameliorer-le-bien-etre-des-animaux-de-compagnie>

⁸⁰ Constitutional Law of 11 February 2022, No. 1, (in Official Gazette No. 44 of 22 February 2022). Constitution of the Italian Republic. URL: https://www.quirinale.it/allegati_statici/costituzione/costituzione_inglese.pdf
La Costituzione della Repubblica Italiana, adottata nel 1947 dall'Assemblea Costituente, è entrata in vigore il 1° gennaio 1948. Portale Senato della Repubblica. URL: <https://www.senato.it/istituzione/la-costituzione>

враховувати в межах своїх повноважень добробут тварин, класифікованих як «розумні істоти»⁸¹.

Міністерство екології та енергетичної безпеки Італії на своєму офіційному вебсайті зазначає⁸², що разом з останніми внесеними поправками до вказаних статей Конституції Італії відповідні зміни були внесені до спеціальних статутів регіонів Італії, що містять положення про застосування принципу захисту тварин (зміни було внесено також і до спеціальних статутів регіонів Сардинія, Сицилія та Валле-д'Аоста, а також провінцій Трентіно-Альто-Адідже та Фріулі, Венеція, Джулія).

Італійське законодавство щодо правового регулювання добробуту тварин, як зазначає Міністерство сільського господарства, продовольчого суверенітету та лісового господарства Італії, включає міжнародне законодавство, законодавство ЄС, також закони Італії та постанови Уряду Італії⁸³.

Основними законодавчими актами Італії у цій сфері є Закон «Про захист домашніх тварин»⁸⁴ (Закон про тварин-компаньйонів), ухвалений на виконання Європейської конвенції про захист домашніх тварин 1987 року, Цивільний кодекс⁸⁵, а також Закон «Про створення національної мережевої системи охорони навколишнього середовища та регулювання Вищого інституту охорони навколишнього середовища та досліджень»⁸⁶.

Цивільним кодексом Італії врегульовано загальні питання правового становища тварин як об'єкта цивільних прав – вони розглядаються, хоч і опосередковано, як «речі». Тварини є також «товарами» в євроунітарному контексті, враховуючи, що вони можуть бути предметом комерційних операцій і мати економічну цінність. Речова концепція втілена також у регламентації питань абсолютної відповідальності власника за шкоду, заподіяну твариною (стаття 2052). Так, власник тварини або будь-яка особа, яка користується твариною, несе відповідальність за шкоду, заподіяну твариною, незалежно від того, чи була вона під наглядом, чи була втрачена чи втекла, якщо не доведено інше.

⁸¹ La tutela degli animali in Costituzione: riflessioni e prospettive. URL: https://ceridap.eu/pdf/estratti/Estratto-10.13130_2723-9195_2022-3-5.pdf

⁸² Ambiente in Costituzione. Il Ministro Cingolani: Giornata epocale, conquista che ci permette di tutelare il pianeta e le future generazioni. Ministero dell'Ambiente e della Sicurezza Energetica. URL: <https://www.mase.gov.it/comunicati/ambiente-costituzione-il-ministro-cingolani-giornata-epocale-conquista-che-ci-permette-di>

⁸³ Normativa benessere animale. Ministero dell'agricoltura, della sovranità alimentare e delle foreste. URL: <https://www.reterurale.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/23751>

⁸⁴ Legge 201/2010 Protezione degli animali da compagnia. LEGGE 4 novembre 2010. n. 20. Portale Normattiva. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2010;201~art4>

⁸⁵ Codice civile (Italia). Regio Decreto 16 marzo 1942. n. 262 aggiornato alla L. 4 luglio 2024. n. 104. Altalex. Informazione giuridica. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>

⁸⁶ LEGGE 28 giugno 2016, n. 132 Istituzione del Sistema nazionale a rete per la protezione dell'ambiente e disciplina dell'Istituto superiore per la protezione e la ricerca ambientale. (16G00144). URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2016/07/18/16G00144/sg>

У розвиток реформи 2022 року парламент Італії ухвалив законодавчі декрети від 5 серпня (№ 134, 135 і 136), імплементувавши низку стандартів ЄС⁸⁷, визначених Регламентом (ЄС) 2016/429 від 9 березня 2016 року («Закон про здоров'я тварин»).

Законодавчий декрет (LD) № 134 про систему ідентифікації та реєстрації операторів, установ і тварин⁸⁸ передбачає створення національної комп'ютеризованої бази даних (Banca dati nazionale, BDN) у Міністерстві охорони здоров'я, яка містить ветеринарну інформацію для полегшення відстеження тварин. Встановлено обов'язки операторів, інших зобов'язаних осіб (власників домашніх тварин) вчасно надавати точну інформацію до бази даних BDN, а також виконувати інші зобов'язання, щоб гарантувати належне утримання та благополуччя тварин. Передбачено адміністративні санкції за порушення встановлених вимог – штрафи від 750 до 7500 євро – за проведення операцій зі збору тварин, утримання тварин або транспортування тварин без необхідної ідентифікації в BDN або в разі призупинення реєстрації або її скасування.

Законодавчий декрет № 135 щодо торгівлі, імпорту та збереження диких та екзотичних тварин⁸⁹ регулює питання підготовки тваринників і спеціалістів та покарання за незаконну торгівлю охоронюваними видами тварин. Ним забороняється ввезення, володіння, торгівля та розведення живих диких та екзотичних тварин (їх похідних гібридних видів), вилучених із природного середовища, за винятками зоологічних парків та визначених видів. Заборонено володіння видами тварин, які є небезпечними для здоров'я людини, громадської безпеки або біорізноманіття, включаючи гібридні види диких або домашніх тварин, за винятком діяльності з реінтродукції або відновлення поголів'я. Утримувачі тварин, у тому числі гібридних їх видів, які належать до екзотичних видів диких тварин, мають право утримувати їх до кінця природного життя тварин, якщо вони утримуються в умовах, що гарантують їхнє благополуччя, та вживаються відповідні заходи щодо унеможливлення їх відтворення та втечі.

Законодавчий декрет № 136⁹⁰ оновлює національне законодавство щодо профілактики та боротьби із хворобами тварин, які передаються тваринам або людям, зокрема, визначає систему державного контролю щодо здоров'я та добробуту тварин відповідно до законодавства ЄС на чолі з Міністерством охорони здоров'я. Під керівництвом цього Міністерства створюється Ветеринарна інформаційна система («Vetinfo.it») задля забезпечення обміну інформацією щодо питань здоров'я тварин у рамках ЄС та міжнародних організацій з нагляду за тваринами.

Хорватія

⁸⁷ Micaela Lottini. Italy: New Legislation Implements EU Regulation on Transmissible Animal Diseases and Animal Health and Welfare. Dante Figueroa, Law Library of Congress. December 23, 2022. URL: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2022-12-22/italy-new-legislation-implements-eu-regulation-on-transmissible-animal-diseases-and-animal-health-and-welfare/>

⁸⁸ DECRETO LEGISLATIVO 5 agosto 2022, n. 134. URL: <https://perma.cc/FE9F-ZLNN>

⁸⁹ DECRETO LEGISLATIVO 5 agosto 2022, n. 135. URL: <https://perma.cc/7SK6-5AMH>

⁹⁰ DECRETO LEGISLATIVO 5 agosto 2022, n. 136. URL: <https://perma.cc/9HDV-NPEM>

Відповідно до статті 3 Конституції Хорватії збереження природи і навколишнього середовища людини, серед іншого, є найвищими цінностями конституційного ладу Республіки Хорватія.⁹¹ Ця загальна засада отримала розвиток та системне закріплення в інших конституційних положеннях. Так, відповідно до частини другої статті 50 Конституції Хорватії свобода підприємництва та право власності можуть бути обмежені законом із метою захисту інтересів і безпеки Республіки, природи, навколишнього середовища, здоров'я людей. Приписом частини третьої статті 70 Конституції Хорватії встановлено обов'язок для кожного у межах своїх повноважень і діяльності приділяти особливу турботу охороні здоров'я людини, природи і навколишнього середовища. Згідно з частиною першою статті 129 Конституції Хорватії органи місцевого самоврядування виконують завдання місцевого значення, які безпосередньо відповідають потребам громадян, у тому числі пов'язані з охороною та поліпшенням навколишнього природного середовища. Отже, Конституцією встановлено загальний охоронний режим навколишнього природного середовища, що опосередковано поширюється на тваринний світ.

Основу законодавства Хорватії про добробут тварин становлять, зокрема, закони «Про захист тварин»⁹² та «Про охорону навколишнього середовища»⁹³, а також відповідні положення законів «Про власність та інші речові права»⁹⁴, «Про зобов'язальні відносини»⁹⁵ тощо.

Законом «Про захист тварин» детально визначено поняття та види тварин, якими є: дикі, домашні, загублені, лабораторні (піддослідні), покинуті, небезпечні, робочі, службові тварини. Також встановлено, хто може бути власником тварини – будь-яка фізична або юридична особа, користувач або піклувальник, який несе тимчасову або постійну відповідальність за здоров'я і добробут тварини (стаття 4).

Закон «Про власність та інші речові права», крім загальних положень, зокрема щодо визначення об'єктів права власності та інших речових прав, приписами частини третьої статті 132 визначає, що приручена (домашня) тварина є нічийною, якщо вона не має визначеного власника протягом сорока двох днів; статтею 144 врегулює питання речових прав щодо приплодів тварини та іншої вигоди від тварин. При цьому законодавство посилається на звичаєву практику. Так, власник

⁹¹ Ustav Republike Hrvatske temeljna isprava hrvatske države koju je Hrvatski sabor usvojio na sjednici 21. prosinca 1990. i svečano proglasio 22. prosinca 1990. (tzv. „Božićni ustav“). URL: https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske#google_vignette

⁹² Zakon o zaštiti životinja NN 102/17, 32/19, 78/24 na snazi od 01.04.2019. URL: <https://www.zakon.hr/z/257/Zakon-o-za%C5%A1titi-%C5%BEivotinja>

⁹³ Zakon o zaštiti okoliša pročišćeni tekst zakona NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18 na snazi od 01.01.2019. URL: <https://www.zakon.hr/z/194/Zakon-o-za%C5%A1titi-okoli%C5%A1a>

⁹⁴ Zakon o vlasništvu i drugim imovinskim pravima. NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17. URL: <https://www.zakon.hr/z/241/Zakon-o-vlasni%C5%A1tvu-i-drugim-stvarnim-pravima>

⁹⁵ Zakon o obveznim odnosima. NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23 na snazi od 30.12.2023. URL: <https://www.zakon.hr/z/75/Zakon-o-obveznim-odnosima>

тварини, яка запліднила чужу тварину, не має права ані на плід, ані на винагороду, якщо інше не встановлено законом або звичаєм.

У законодавстві Хорватії наявні особливості і в зобов'язальних правовідносинах, де об'єктами є домашні тварини. Наприклад, відповідно до частини першої статті 512 Закону «Про зобов'язальні відносини» позичальник несе регулярні витрати на утримання позиченої речі, а у випадку позики тварин також несе витрати на їх утримання.

Румунія

У Конституції Румунії⁹⁶ не міститься прямих норм щодо визначення або регулювання захисту тварин чи тваринного світу. Однак, положеннями статті 44 Основного Закону Румунії, якою визначено гарантії права власності, закріплено зобов'язуючий принцип власності, за яким власність зобов'язує виконувати завдання щодо охорони навколишнього середовища та забезпечення добросусідства, а також виконувати інші завдання.

Закон Румунії № 205/2004 про захист тварин⁹⁷ є основоположним законом, що регулює необхідні заходи для забезпечення умов життя та добробуту тварин власником (утримувачем) або без нього. У статті 2 Закону визначено, що тварина може бути у власності будь-якої особи, а також перебувати під її опікою.

Згідно із Законом на власників тварин, поряд із зобов'язаннями забезпечити дотримання ветеринарно-санітарних і зоогігієнічних правил щодо утримання, годівлі, догляду, відтворення, експлуатації, охорони та благополуччя тварин (стаття 3), покладено також обов'язок забезпечити тваринам залежно від етологічних потреб, виду, породи, статі, віку тощо (стаття 5): а) відповідний притулок; б) достатньо їжі та води; в) можливість достатнього руху; г) турботу і увагу; д) медичну допомогу. Забороняється погане та жорстоке поводження з тваринами, а тварини, які використовуються для експериментальних цілей, підлягають особливим правилам захисту щодо незаподіяння їм непотрібних страждань (стаття 8).

Відповідно до частини першої статті 11 Закону володіти дикими тваринами можливо лише, якщо власник отримав дозвіл від окружного ветеринарного відділу та відділу безпеки харчових продуктів відповідного муніципалітету. Власники тварин зобов'язані належним чином доглядати та лікувати хвору або поранену тварину. Утримувачі тварин, які відбирають тварину для розведення, зобов'язані поважати анатомічні, фізіологічні та поведінкові характеристики відповідного виду та породи, щоб продуктивність, здоров'я та добробут потомства не були під загрозою (статті 12, 13 Закону).

⁹⁶ Constituția României a fost adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991. URL: <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/constitutia-romaniei>

⁹⁷ Legea nr. 205/2004 privind protecția animalelor a fost adoptată de Camera Deputaților în ședința din 18 mai 2004. URL: https://lege5.ro/gratuit/gu3doobz/legea-nr-205-2004-privind-protectia-animalelor#google_vignette

Контроль у сфері захисту тварин у Румунії здійснюють органи Національного ветеринарно-санітарного управління та управління безпеки харчових продуктів, а також Міністерство внутрішніх справ в особі органів національної поліції Румунії.

Цивільний кодекс Румунії регулює правовідносини щодо тварин за концепцією речових прав та відносить тварин до рухомого майна⁹⁸. Так, відповідно до частини другої його статті 941 покинуте рухоме майно, а також майно, яке за своєю природою не має власника, наприклад, дикі тварини, риба та живі водні ресурси з природних рибоводних ставків тощо, є безхазяйними речами. Кодексом встановлено також особливості здійснення, переходу або відчуження права власності на тварин, наприклад, відповідно до частин першої та другої статті 576 Кодексу свійські тварини, загублені на чужій землі, належать власнику останньої, якщо попередній власник не витребує їх протягом 30 днів від дати заяви власника землі до муніципалітету.

Словаччина

Положення Розділу VI Конституції Словацької Республіки⁹⁹ гарантують право на охорону навколишнього середовища та охорону культурної спадщини Словаччини. Так, відповідно до частин першої та четвертої статті 44 Конституції кожен має право на сприятливе довкілля; держава піклується про дбайливе використання природних ресурсів, охорону сільськогосподарських угідь і лісових угідь, екологічну рівновагу та ефективну турботу про довкілля, забезпечує охорону визначених видів дикорослих рослин і диких тварин.

Основу законодавства Словаччини у сфері захисту тварин складають спеціальні закони «Про охорону природи і ландшафту»¹⁰⁰, «Про захист тварин»¹⁰¹, а також відповідні положення Цивільного кодексу Словацької Республіки¹⁰².

Закон «Про охорону природи і ландшафту» містить положення щодо захисту тварин як компонентів навколишнього середовища (частини друга, третя § 1 Закону). Згідно з § 2 Закону охорона природи та ландшафту означає турботу держави, юридичних і фізичних осіб про дикі рослини, диких тварин та їх види. Відповідно до об'єкта правового регулювання встановлено такі дефініційні визначення: «дикі тварини», «розведення тварин», «особливо охоронювана частина природи і ландшафту», «види тварин національного значення», «відібрані домашні тварини», «тварина, яка втекла», «тварина-інвалід» та інші.

Закон «Про захист тварин» містить положення щодо розведення та утримання тварин, лікування тварин, умертвіння тварин, обов'язків при транспортуванні

⁹⁸ CODUL CIVIL din 17 iulie 2009. Legea nr. 287/2009. Portal Legislativ. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/175630>

⁹⁹ ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY z 1. septembra 1992. 460/1992 Zb. Zbierka zákonov Slovenskej republiky. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

¹⁰⁰ Zákon o ochrane prírody a krajiny. Zákon č. 543/2002 Z. z. URL: <https://www.epi.sk/zz/2002-543>

¹⁰¹ Zákon o ochrane zvierat. ZÁKON zo 4. mája 1995. 115/1995 Z.z.. URL: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/43068/1/2/zakon-c-115-1995-zz-o-ochrane-zvierat/zakon-c-115-1995-zz-o-ochrane-zvierat>

¹⁰² OBČIANSKY ZÁKONNÍK z 26. februára 1964. 40/1964 Zb. Zbierka zákonov Slovenskej republiky. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1964/40/>

тварин, охорони сільськогосподарських тварин, захисту тварин-компаньйонів тощо. Положеннями Закону надано визначення небезпечних тварин (частина друга § 8 Закону), тварини-компаньйона (частина перша § 16 Закону), експериментальної тварини та лабораторної тварини (частина перша § 24 Закону). Встановлено також зобов'язуючі норми для особи, яка розводить чи утримує тварину-компаньйона або опікується нею, як-от: забезпечити розміщення тварини, догляд у відповідних зоогігієнічних і гігієнічних умовах, що відповідають її фізіологічним і етологічним потребам; забезпечити тварину достатньою кількістю корму, води та іншої рідини, що відповідає її фізіологічним потребам; дозволити тварині адекватне пересування; вжити заходів щодо запобігання втечі (частина друга § 16 Закону).

Нормами Цивільного кодексу Словацької Республіки врегульовано речове право на тварин як об'єкта цивільних правовідносин (частина перша § 118 Кодексу). При цьому визначається, що жива тварина має особливе значення і цінність як жива істота, яка здатна сприймати своїми органами чуття і має особливий статус у цивільних відносинах (частина третя § 119 Кодексу). Також на живу тварину поширюються положення про рухомі речі, однак ці положення не застосовуються, якщо це суперечить природі живої тварини як живої істоти.

Фінляндія

Конституція Фінляндії¹⁰³ не встановлює прямих норм щодо захисту тварин чи тваринного світу. Однак, відповідно до положень § 20 Конституції обов'язок щодо охорони природи та її різноманіття, довкілля та культурної спадщини покладається на кожного; органи державної влади повинні прагнути забезпечити кожному право на здорове довкілля та можливість впливати на прийняття рішень щодо середовища проживання.

Основними законодавчими актами у сфері захисту тварин у Фінляндії є: Закон «Про охорону навколишнього середовища»¹⁰⁴, Закон «Акт про поводження з тваринами»¹⁰⁵, Закон «Про утримання тварин»¹⁰⁶, Закон «Про тварин, які використовуються в наукових або навчальних цілях»¹⁰⁷, Закон «Про полювання»¹⁰⁸. З окремих питань ухвалено підзаконні акти, наприклад, Постанова Уряду Фінляндії «Про заходи щодо тварин і методи їх штучного відтворення»¹⁰⁹ тощо.

Закон «Про охорону навколишнього середовища» спрямований на регулювання правовідносин у сфері екології та захисту довкілля, а також містить норми про промислове виробництво із часткою продуктів тваринного походження

¹⁰³ Suomen perustuslaki annettu 11.6.1999. 11.6.1999/731. perustuslaki tulee voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2000. FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

¹⁰⁴ Ympäristönsuojelulaki. 1 päivänä tammikuuta 2015. 27.6.2014/527. FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140527>

¹⁰⁵ Laki eläinten lääkitsemisestä. 16.5.2014/387. FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140387>

¹⁰⁶ Laki eläinten hyvinvoinnista. 23.03.2023/693. FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230693>

¹⁰⁷ Lakitieteellisiin tai opetustarkoituksiin käytettävien eläinten suojelusta. 28 päivänä kesäkuuta 2013. 497/2013. FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130497>

¹⁰⁸ Metsästyslaki. 28.6.1993/615. FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930615>

¹⁰⁹ Valtioneuvoston asetus eläimille tehtävistä toimenpiteistä ja keinollisen lisäämisen menetelmistä. Voimaantulo: 01.01.2024. 1165/2023. FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2023/20231165>

та про виробничих (сільськогосподарських) тварин. У Фінляндії, на відміну від інших держав, немає окремого законодавчого акта, яким би регулювалися загальні питання щодо тварин та їхнього правового режиму. Ці питання включено до сфери правового регулювання Закону «Про утримання тварин», метою якого є сприяння добробуту тварин і якнайкращому їх захисту, а також повна імплементація законодавства та конвенцій ЄС (§ 3, 4 Закону). Положеннями § 5 цього Закону надано визначення: «утримувач тварини», «власник тварини», «оператор», «дика тварина», «виробнича тварина». Водночас приписами частини першої § 8 Закону, яким встановлено обов'язкові вимоги щодо належного утримання тварин, допускається утримання виробничих тварин, тварин-компаньйонів, циркових тварин та тварин на пересувних виставках за умови, якщо таке утримання може бути організовано на основі наявних наукових знань і практичного досвіду таким чином, щоб:

- 1) тварини мали можливість задовольняти свої основні поведінкові потреби, пов'язані з рухом, відпочинком, утриманням тіла, пошуком їжі та іншою подібною діяльністю, а також соціальними відносинами;
- 2) фізіологічні потреби тварин могли бути задоволені;
- 3) для тварин могли бути організовані відповідні місця утримання;
- 4) якщо тварини хворі або поранені, їм було б надано відповідне лікування.

Новим законодавством про добробут та захист тварин, на відміну від Закону «Про захист тварин» (втратив чинність)¹¹⁰, розширено кількість обмежень у поводженні з тваринами, зокрема у застосуванні різних лікувальних процедур, введенні знеболювальних засобів у тіло тварини, заплідненні, застосуванні знарядь, обладнання, речовин, призначених для догляду та поводження з тваринами, а також перевірки благополуччя і добробуту тварин контролюючими органами. При цьому суттєві повноваження покладено на муніципалітети Фінляндії. Наприклад, § 26 Закону «Про утримання тварин» визначає повноваження муніципалітету щодо знайдених тварин, зокрема влаштування пункту збору для організації тимчасового лікування безпритульних собак і котів та інших дрібних тварин-компаньйонів, знайдених і вилучених на території муніципалітету. На місці вилучення необхідно перевірити наявність у знайденої тварини розпізнавального знака чи іншого ідентифікатора належності та вжити необхідних заходів для повідомлення власника тварини чи (утримувача) про вилучення. Якщо власник або утримувач тварини невідомий, повідомлення про вилучення та ідентифікацію тварини має бути опубліковано на вебсайті муніципалітету. Хворій або пораненій тварині зобов'язані негайно надати першу допомогу та інше необхідне лікування. Знайдена тварина повинна зберігатися не менше 15 днів після того, як власник або утримувач тварини був повідомлений про знайдення тварини або після публікації повідомлення про її вилучення. Лише після таких заходів муніципалітет має право продати, віддати або умертвити тварину.

¹¹⁰ Eläinsuojelulaki. 04.04.1996. 247/1996. FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1996/19960247>

Законом «Про полювання» надано також визначення ігрових тварин та перелік їх видів. Окремими положеннями його Розділу 8 визначено норми щодо утримання собак, зокрема тих, що знаходяться на службі в поліції, Збройних силах Фінляндії, Митній службі, Прикордонній службі.

Постановами Уряду Фінляндії можуть запроваджуватися та встановлюватися більш детально правила поводження з окремими породами чи видами тварин. Міністерство сільського господарства та лісового господарства визначає правила щодо ідентифікації тварин, встановлення обмеження чи заборони тощо, що передбачає проведення консультацій із мисливськими асоціаціями, на територію діяльності яких поширюються такі обмеження чи заборони.

Закон «Акт про поводження з тваринами» спрямований на використання лікарських засобів для лікування тварин, запобігання та зменшення шкоди людям, тваринам та навколишньому середовищу, спричиненої лікуванням тварин, а також сприяння правильному використанню ліків у ветеринарії. Особливістю даного Закону є встановлення чіткого переліку імплементованих нормативних актів ЄС, що міститься в § 4 Закону. Зокрема, пунктом 9 частини першої § 6 Закону встановлено, що сільськогосподарські тварини є тваринами, визначеними відповідно до Регламенту Ради (ЄС) № 1099/2009 від 24 вересня 2009 року про захист тварин під час умирення¹¹¹ з урахуванням Директиви 2001/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 березня 2001 р. про навмисне вивільнення в навколишнє середовище генетично модифікованих організмів і скасування Директиви Ради 90/220/ЄЕС¹¹².

Польща

У Конституції Польської Республіки¹¹³ не визначено положень, що встановлюють гарантію захисту тварин чи тваринного світу, однак встановлено гарантії щодо охорони та захисту навколишнього природного середовища в цілому. Конституційною нормою статті 5 встановлено, що Республіка Польща забезпечує права і свободи людини і громадянина, а також безпеку громадян, охороняє національну спадщину і забезпечує захист навколишнього середовища, керуючись принципом сталого розвитку. Відповідно до частини другої статті 74 Конституції охорона навколишнього середовища є обов'язком органів державної влади. Статтею 86 Конституції встановлено, що кожен зобов'язаний дбати про навколишнє середовище і нести відповідальність за його погіршення.

¹¹¹ Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009 on the protection of animals at the time of killing. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32009R1099>

¹¹² Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/18/oj>

¹¹³ KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe. Tekst Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ogłoszono w Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

Основні положення польського законодавства у сфері захисту тварин містяться в законах та актах: Закон Польщі «Про охорону природи»¹¹⁴, Закон Польщі «Про ліси»¹¹⁵, Закон Польщі «Про полювання»¹¹⁶, Закон Польщі «Про захист тварин»¹¹⁷, Закон Польщі «Про охорону здоров'я тварин і боротьбу з інфекційними хворобами тварин»¹¹⁸, Цивільний кодекс Польщі¹¹⁹, Постанова Міністра сільського господарства та розвитку сільських територій від 28 червня 2010 року про мінімальні умови утримання видів сільськогосподарських тварин, крім тих, для яких стандарти захисту визначені в нормативних актах Європейського Союзу¹²⁰ тощо.

Відповідно до статті 1 Закону Польщі «Про захист тварин» тварина – це жива істота, здатна відчувати страждання, вона не є річчю. Людина зобов'язана ставитися з повагою до тварини та турбуватися про неї. У питаннях, що не врегульовані цим Законом, до тварин відповідно застосовуються положення, що стосуються речей. Органи державного управління вживають заходів щодо захисту тварин, співпрацюючи в цьому відношенні з відповідними національними та міжнародними установами та організаціями.

У статті 4 Закону «Про захист тварин» містяться визначення понять «безпритульні тварини», «домашні тварини», «сільськогосподарські тварини», «лабораторні тварини», «тварини, які використовуються для спеціальних цілей» (для роботи в підрозділах Збройних Сил, Розвідувального агентства, поліції, прикордонної охорони, Державній податковій адміністрації, рятувальних службах), «собаки-поводирі» для незрячих людей, «вільноживучі (дикі) тварини».

Однією з особливостей цього Закону є положення про поширення знань та правового виховання про захист тварин. Зокрема, частинами другою та третьою статті 8 Закону визначено, що Міністр освіти та виховання має обов'язково враховувати питання захисту тварин у базовій програмі загальної освіти. Воєводська управа готує та реалізує програму поширення знань про положення цього Закону серед фермерів через воєводські сільськогосподарські дорадчі центри.

¹¹⁴ USTAWA o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. Walters Kluwer. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ochrona-przyrody-17091515>

¹¹⁵ USTAWA o lasach z dnia 28 września 1991 r. Walters Kluwer. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/lasy-16794405>

¹¹⁶ USTAWA Prawo łowieckie z dnia 13 października 1995 r. Walters Kluwer. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-lowieckie-16797221>

¹¹⁷ USTAWA o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 r. Walters Kluwer. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ochrona-zwierzat-16798854>

¹¹⁸ USTAWA o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt z dnia 11 marca 2004 r. Walters Kluwer. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ochrona-zdrowia-zwierzat-oraz-zwalczanie-chorob-zakaznych-17089453/roz-1>

¹¹⁹ USTAWA o Kodeks cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r. Walters Kluwer.

URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-cywilny-16785996RL>

¹²⁰ Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 września 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie minimalnych warunków utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej. 2019-09-19. Dz.U. 2019 poz. 1966. ISAP. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190001966>

Розділами 2, 3, 4, 6 Закону «Про захист тварин» визначено обов'язки осіб, що утримують домашніх тварин, щодо забезпечення належних умов для тварин, розведення та утримання порід собак, які вважаються агресивними. Законом встановлено відповідні заборони щодо придбання та розведення тварин. Також Законом визначено дію муніципальної програми догляду за безпритульними тваринами й запобігання безпритульності тварин, порядок поводження з дикими тваринами, умови та порядок провадження господарської діяльності у цій сфері тощо. Наприклад, для особи, яка утримує домашню тварину, статтею 9 Закону встановлено зобов'язання забезпечити належні умови її утримання, а саме: забезпечити для тварини приміщення, яке захищає її від холоду, спеки та опадів, із доступом денного світла, що дозволяє їй вільно змінювати положення тіла, відповідне харчування та постійний доступ до води. Забороняється тримати домашніх тварин на прив'язі більше ніж 12 годин на добу або у спосіб, який завдає їм тілесних ушкоджень чи страждань і не забезпечує їм необхідного руху. Крім того, відповідно до статті 9 цього Закону встановлено обов'язок повідомити про покинуту тварину. Тобто людина, яка зустріла покинутих собаку чи kota, особливо залишених на прив'язі, зобов'язана повідомити найближчий притулок для тварин, муніципальну поліцію чи поліцію.

Водночас нормами Цивільного кодексу Польщі не встановлено особливостей правового регулювання щодо тварин як об'єктів цивільних прав.

III. Висновки

1. Еволюція правових концепцій регулювання суспільних відносин стосовно тварин як в окремих національних правових системах, так і у світі в цілому обумовлена процесами усвідомлення відповідальності людства за збереження та охорону навколишнього природного середовища, зокрема тваринного світу як його частини, та гуманізації суспільного ставлення до тварин. Саме із цим можна пов'язати поширення нині ідей натуралістичного та філософського спрямування щодо визнання прав і свобод тварин, що втілюється у відомій вже давно концепції прав тварин. Разом із тим, з погляду формальної логіки права, тварина закономірно й обґрунтовано належить до об'єктів правового регулювання, щодо яких встановлюється відповідний правовий режим як особливий правовий порядок регулювання суспільних відносин у певній сфері або щодо певних об'єктів. У рамках новітньої історії еволюція правових концепцій щодо тварин простежується в проекції гуманізації правових підходів у ставленні до тварин: від концепції захисту тварин від жорсткого поводження до концепції «благополуччя / добробуту тварин», із тенденцією на виокремлення та розвиток концепції забезпечення благополуччя тварин-компаньйонів.

2. Структура законодавств держав-членів ЄС щодо правового регулювання питань поводження з тваринами включає: 1) регіональні рамкові стандарти охоронного правового режиму тварин та їхнього захисту, а також правила поводження з тваринами і забезпечення їм благополуччя; 2) національне

законодавство, що регламентує особливості правового режиму тварин, вимоги щодо забезпечення їхнього добробуту, механізми контролю та відповідальності за жорстоке поводження з тваринами.

3. Регіональне законодавство ЄС з питань поводження із тваринами охоплює *acquis communautaire*, що включає як первинне законодавство, зокрема Договір про заснування ЄС із Протоколом № 33 про захист та добре ставлення до тварин 1997 року, так і вторинне (відповідні договори між державами-членами ЄС, постанови, директиви, регламенти, що мають обов'язковий або рекомендаційний характер), а також міжнародні договори з цих питань, укладені державами-членами ЄС в рамках співробітництва в Раді Європи, наприклад, Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 р.

4. Аналіз практики законодавчого регулювання держав-членів ЄС у сфері поводження з тваринами свідчить про те, що нормативне регулювання правового режиму тварин має конституційну природу, ґрунтується на відповідних положеннях конституційних актів держав, якими охоронний режим щодо тварин закріплено прямо або опосередковано – через загальні засади конституційного ладу або принципи забезпечення екологічної безпеки, екологічної рівноваги, біологічної різноманітності. Отже, конституційні положення, що стосуються встановлення охоронного правового режиму тварин, характеризуються різним ступенем конкретизації: 1) поширеним є закріплення на рівні загальних положень конституційних актів принципів / вимог забезпечення екологічної безпеки, екологічної рівноваги, біологічної різноманітності тощо, чим встановлюється конституційно-правовий режим охорони тварин опосередковано (Естонія, Латвія, Франція, Хорватія, Румунія, Фінляндія, Польща); 2) положеннями конституційних актів безпосередньо закріплюється охоронний правовий режим щодо тварин, тваринного світу (Литва, Італія, Словаччина); 3) включення норм, якими чітко визначено обов'язок забезпечення благополуччя тварин (Бельгія).

5. Характерна для держав-членів ЄС концепція речово-правового регулювання суспільних відносин стосовно тварин обумовлена їх історичною належністю до однієї романо-германської правової сім'ї (сім'я континентального права). Загальні положення про правовий режим тварин як об'єкта речових прав, а також про зміст та обсяг речових прав і обов'язків правомочних та/чи уповноважених осіб щодо тварин традиційно включені до основних актів цивільного законодавства, якими є: 1) цивільні кодекси (Франція, Бельгія, Італія, Румунія, Словаччина); 2) спеціальні закони, які регулюють питання цивільного права (Естонія, Латвія, Хорватія). Таким чином, в основі встановленого національного правового режиму тварин у державах-членах ЄС покладено концепцію речових прав, що може відповідати власницькій або володільницькій традиції з відповідними особливостями правової регламентації таких правовідносин.

6. Національне законодавство держав-членів ЄС, що встановлює охоронний режим тварин, гарантії та механізми забезпечення їхнього благополуччя /

добробуту, включає систему спеціальних законодавчих актів, серед яких зазвичай є базовий закон, наприклад: про охорону навколишнього середовища (Фінляндія, Хорватія), про охорону природи (Франція, Словаччина), про тварин / тваринний світ (Литва), про захист / охорону тварин (Естонія, Латвія, Хорватія, Румунія, Словаччина, Польща), про захист і добробут тварин (Бельгія), а також інші спеціальні закони, що регулюють питання утримання та / або поводження з тваринами у різних сферах, та підзаконні нормативно-правові акти, з урахуванням природних національних особливостей (ресурсів тваринного світу) та структури системи національного законодавства (наприклад, законодавство Франції про морське рибальство й охорону морських видів).

7. Національні особливості правового регулювання держав-членів ЄС щодо ставлення до тварин та поводження з ними втілюються на законодавчому та адміністративному рівнях, зокрема в механізмах набуття та переходу прав на тварин, правилах утримання та догляду за тваринами, їхньої реєстрації та контролю за утриманням, характері відповідальності за порушення таких правил, що обумовлені національними звичаями, культурними традиціями та практикою.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

При написанні матеріалів було використано інформацію із бази ECPRD. Відповідні матеріали не призначені для використання у власних наукових дослідженнях.

Узагальнення зарубіжного досвіду щодо правового статусу тварин

Міжнародне законодавство у сфері захисту тварин

- 1) Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 року;
- 2) Європейська конвенція про захист тварин, які утримуються для сільськогосподарських цілей (рамкова конвенція);
- 3) Європейська конвенція про захист хребетних тварин, які використовуються в експериментальних та інших наукових цілях;
- 4) Європейська конвенція про захист тварин на забій;
- 5) Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародного транспортування.

Договір про заснування Європейської Спільноти (Протокол № 33)

Конституційне регулювання захисту тварин

Конституції держав-членів ЄС, що містять положення щодо охорони і захисту тварин/тваринного світу

Конституції держав-членів ЄС, що містять положення, якими чітко визначено обов'язок забезпечення благополуччя тварин

Естонія

Латвія

Бельгія

Франція
Хорватія
Румунія
Фінляндія
Польща

Національні закони держав-членів ЄС про правовий режим охорони тварин

Естонія	Закон «Про захист тварин», Закон «Про охорону і використання тварин»
Латвія	Закон «Про захист тварин»,
Литва	Закон «Про добробут і захист тварин», Закон «Про тваринний світ»
Франція	Кодекс сільськогосподарський і морського рибальства
Бельгія	Федеральний Закон «Про захист і добробут тварин» (деякі положення Закону не є чинними в регіоні Валлонія)
Італія	Закон «Про захист домашніх тварин» (Закон про тварин-компаньйонів), Закон «Про створення національної мережевої системи охорони навколишнього середовища та регулювання Вищого

	інституту охорони навколишнього середовища та досліджень»
Хорватія	Закон «Про захист тварин»
Румунія	Закон «Про захист тварин»
Словаччина	Закон «Про захист тварин», Закон «Про охорону природи і ландшафту»
Фінляндія	Закон «Про утримання тварин», Закон «Акт про поводження з тваринами»
Польща	Закон «Про захист тварин», Закон «Про охорону здоров'я тварин і боротьбу з інфекційними хворобами тварин»

Акти національного законодавства держав-членів ЄС, якими визначено правове регулювання щодо тварин як об'єктів речових прав

Естонія	Закон «Про загальну частину Цивільного кодексу»
Латвія	Закон «Про цивільне право»
Литва	Цивільний кодекс
Франція	Цивільний кодекс
Бельгія	Цивільний кодекс
Італія	Цивільний кодекс

Хорватія	Закон «Про власність та інші речові права», Закон «Про зобов'язальні відносини»
Румунія	Цивільний кодекс
Словаччина	Цивільний кодекс
Фінляндія	постанови Уряду
Польща	Цивільний кодекс